

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

PERCEPCE A POSTOJ K TRANSSEXUALISMU

Bakalářská diplomová práce

Anglická filologie – Kulturní antropologie

Autor: Alan Gajdoš

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou prací na téma „Percepce a postoj k transsexualismu“ vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil.

V Olomouci dne.

Podpis

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval váženému Mgr. Jaroslavu Šotolovi, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, za cenné rady, trpělivost a čas, který se mnou strávil zamyšlen nad touto prací. Současně bych chtěl poděkovat všem respondentům za jejich ochotu účastnit se na výzkumu, za vstřícnost a cenné příspěvky. V neposlední řadě také patří velké díky za všestrannou podporu mé rodině a přátelům.

Anotace

Jméno a příjmení:	Alan Gajdoš
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	Anglická filologie, Kulturní antropologie
Obor obhajoby práce:	Kulturní antropologie
Vedoucí práce:	Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.
Rok obhajoby:	2022

Název práce:	Percepce a postoj k transsexualismu
Anotace práce:	<p>Tématem bakalářské práce je percepce a postoj k transsexualismu z pohledu cisgender participantů. Jejím cílem je popsat, jak tito lidé vnímají a jaký postoj zauímají k trans osobám a k aspektům ovlivňujících jejich každodenní životy. Teoretická část seznamuje se základními pojmy a s výzkumy na dané téma z českého prostředí i ze světa. V empirické části, založené na kvalitativním výzkumu, byly na základě polostrukturovaných rozhovorů zjišťovány postoje šesti respondentů k tomuto fenoménu, které závisely na míře osobního kontaktu každého z nich s trans lidmi či fenoménem jako takovým.</p>

Klíčová slova:	Percepce, postoj, transsexualismus, úřední změna pohlaví, operativní změna pohlaví.
Title of Thesis:	Perception and attitude toward transsexualism
Annotation:	The topic of this bachelor thesis is the perception and attitude toward transsexualism from the point of view of cisgender participants. Its aim is to describe how do these people perceive and what is their attitude toward trans people and the aspects influencing their daily lives. The theoretical part introduces basic concepts and the research done on this topic in the Czech environment and from the world. The empirical part based on qualitative research, found out, using semi-structured interviews, the attitudes of six respondents toward this phenomenon. The attitudes were based on the frequency of contact of the respondents with trans people or the phenomenon itself.
Keywords:	Perception, attitude, transsexualism, legal gender reassignment, gender reassignment surgery
Názvy příloh vázaných v práci:	
Počet literatury a zdrojů:	30
Rozsah práce:	45 s. (73 832 znaků s mezerami)

OBSAH

ÚVOD.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Terminologie.....	10
1.1. Sociální percepce	10
1.1.1. Faktory ovlivňující percepci.....	11
1.1.2. Chyby sociální percepce	12
1.2. Postoje.....	13
1.2.1. Funkce postojů	14
1.2.2. Utváření a změna postojů.....	15
1.3. Transgender	16
1.4. Transsexualismus.....	17
2. Výzkumy na téma trans problematiky.....	19
2.1. Výzkumy v České republice.....	19
2.2. Výzkumy ve světě.....	21
2.2.1. Vliv osobního kontaktu na postoj k transgender osobám	22
2.2.2. Postoje k transsexualismu	24
2.2.3. Postoje k hormonální terapii	26
II. EMPIRICKÁ ČÁST.....	27
3. Metodologie výzkumu	27
3.1. Cíl výzkumu a výzkumná otázka.....	27
3.2. Metoda výzkumu.....	27
3.3. Výzkumný vzorek.....	29
3.4. Zpracování dat	32
4. Interpretace výsledků výzkumu.....	32
4.1. Postoj k úřední změně pohlaví.....	33
4.1.1. Neutrální jméno	33
4.1.2. Hormonální terapie	36

4.1.3.	Odborná lékařská komise a povinná sterilizace	40
4.2.	Postoj k operativní změně pohlaví	42
4.2.1.	Plastické a jiné operace	43
4.2.2.	“Typický“ trans jedinec	46
4.3.	Diskuse	48
ZÁVĚR	51
LITERATURA A ZDROJE	53

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce je percepce a postoj k transsexualismu z pohledu cisgender (tedy ne-trans) participantů. Téma jsem si vybral na základě mé osobní zkušenosti a z ní plynoucí informovanosti ohledně této problematiky. Jelikož se pohybuji v kruzích, kde není transsexualismus vnímán jako něco zvláštního, motivací mi byla zvědavost pohánějící můj zájem zjistit, jak k tomuto fenoménu přistupují ostatní lidé. Transsexualismus se teprve dostává do popředí v poslední době – co se týče informačních článků či mediální reprezentace –, ale prozatím o něm zejména lidé s malou či žádnou osobní zkušeností příliš nevědí, nebo se o tuto tematiku ani nezajímají. Cílem mé práce je tedy popsat, jak lidé v české společnosti tohle prozatím neprobádané téma vnímají a jaký postoj k němu a k aspektům majícím velký vliv na každodenní život trans osob, zaujmají. Dále se zajímám také o faktory, od kterých se odvíjí povaha těchto postojů. Tento cíl je možné shrnout pomocí výzkumné otázky, která zní: Jak cisgender osoby vnímají a jaký postoj zaujmají k transsexualismu? Konkrétně mě zajímá jejich percepce a postoj k úřední a operativní změně pohlaví, a také do jaké míry má na tyto postoje vliv osobní zkušenost s transsexualismem.

Práce je rozdělena na dvě hlavní části – teoretickou a empirickou. V teoretické části se soustředím na vysvětlení základních pojmů, jenž jsou klíčové pro porozumění práci. Dále se také zabývám výzkumy na téma postojů k trans osobám a trans problematice v českém prostředí i ve světě. Druhá, empirická část, poté pojednává o cíli výzkumu a výzkumné otázce, metodě výzkumu a výzkumném vzorku – neboli participantech výzkumu, kteří byli vybráni na základě toho, kde se pohybovali na škále možné blízkosti k trans osobám. Tedy od naprosté neznalosti doprovázené absencí osobního kontaktu s trans lidmi, po intimní osobní zkušenost v podobě

partnerského vztahu. Tato vzdálenost či blízkost respondentů k trans lidem (související s již zmíněnou mírou osobního kontaktu s nimi) je poté testována vzhledem ke stupni jejího vlivu na postoje participantů vůči transsexualismu. Součástí empirické části je dále také interpretace výsledků výzkumu, kde jsou analyzovány postoje respondentů k úřední a operativní změně pohlaví u trans osob. Výsledky této analýzy následně projednávám v diskusi.

Tato práce byla napsána s vizí, že by mohla být přínosná jako základ pro budoucí výzkumy zabývající se tímto tématem, vzhledem k tomu, že se v Českém prostředí téměř nevyskytují. Zároveň by také mohla sloužit jako podnět k reflexi našich vlastních postojů k trans osobám, a případně k větší otevřenosti přicházet s nimi do osobního kontaktu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Terminologie

První kapitola této práce je věnována terminologii, které je důležité porozumět za účelem dobré orientace v textu práce, ale také vzhledem k užívání korektních termínů, v případech, kdy hovoříme o trans osobách. Zabývat se bude čtyřmi základními termíny, na kterých celá práce stojí – sociální percepcí, sociálními postoji, transgender tematikou, a transsexualismem.

1.1. Sociální percepce

Sociální percepce představuje to, „jak se lidé navzájem vnímají a jaké dojmy si o sobě vytvářejí“ (Nakonečný, 2020, s. 164). Nejedná se však pouze o vnímání na úrovni fyzicky viditelné, v případě sociální percepce hovoříme o dojmech, které kromě vnějších fyzických faktorů, zahrnují i úsudky, jenž si o druhých lidech vytváříme, kdy jsou brány v potaz také psychologické a osobnostní charakteristiky daného člověka (Nakonečný, 2020).

Urbanovská (2019, s. 27) definuje sociální percepce jako termín, který popisuje „interpersonální percepce ve smyslu vnímání a hodnocení člověka člověkem.“ Součástí percepce jsou podle autorky kognitivní procesy, mezi které patří například usuzování a očekávání, dále také procesy emocionální, například empatie a prožívání (Urbanovská, 2019). Výsledkem je poté vytvoření si obrazu o druhé osobě, jeho definování a hodnocení, které však je ne vždy založeno na reálných a správných faktech, jež v mysli hodnotícího v průběhu hodnocení nejsou příliš reflektovány (Urbanovská, 2019). K této nesprávnosti utvořeného dojmu dochází podle Oskampa a Schultze (2005, s. 20) proto, že sociální percepce „trpí četnými zdroji subjektivity a

nespolehlivosti.“ Na základě interpersonální percepce se také „rozvíjí náš vztah k někomu, podmiňuje náš způsob interakce s ním“ (Výrost, 2008, s. 183).

Sociální percepce je tedy vnímání fyzických, ale i psychických a osobnostních charakteristik druhých osob, které následně hodnotíme určitým způsobem, a na základě tohoto hodnocení si utváříme správný či nesprávný individuální obraz vnímaného člověka. Percepce je ovlivněna lidskou subjektivitou, usuzováním, ale i situací, ve které se při utváření obrazu druhé osoby nacházíme. V případě percepce trans osob poté může být naše vnímání ovlivněno stereotypními představami o vzhledu či chování přisuzovanému některému z pohlaví, kterým trans jedinec neodpovídá a které narušuje.

1.1.1. Faktory ovlivňující percepce

Výrazným faktorem ovlivňujícím sociální percepce je naše osobní očekávání, tj. určitý způsob, jakým „jsme připraveni vnímat druhou osobu“ (Urbanovská, 2019, s. 28). Mezi další vlivné faktory řadí Nakonečný (2020) fyzický zjev osoby, její expresivní a jiné motorické projevy, či verbální chování. Dále také množství informací, které o vnímané osobě máme, rozsah interpersonálních interakcí s touto osobou a vztah mezi vnímajícím a vnímaným (Nakonečný, 2020). Výrost (2008, s. 184) zase za velmi vlivný v sociální percepce považuje efekt primárnosti, tedy „rysy zaznamenávané jako první.“

Podle Urbanovské (2019, s. 27) výše zmíněné informace o vnímané osobě „získáváme buď prostřednictvím vlastní zkušenosti nebo jako sdělené, zprostředkované zkušenosti (od přátel, známých) či introspekci (prostřednictvím informací od jedince samotného).“ Na základě těchto

tvrzení lze usoudit, že „vnímání vždy nějak souvisí s věděním, ať už správným, nebo nesprávným“ (Nakonečný, 2020, s. 174).

V této práci bude považován za nejdůležitější faktor ovlivňující sociální percepci trans osob právě rozsah interpersonální interakce, společně se vztahem mezi vnímajícím a vnímaným.

1.1.2. Chyby sociální percepce

Chyby v sociální percepci vznikají jako důsledek výše vypsanych ovlivňujících faktorů. Urbanovská (2019, s. 29) uvádí například:

1. **Halo efekt** – tendence, kdy posuzování jednotlivých vlastností podřizujeme celkovému dojmu
2. **Efekt intencionality** – sklon k přisuzování určitých záměrů každému chování a reakci člověka
3. **Efekt přání** – nahlížení na druhé je ovlivněno naším vlastním očekáváním
4. **Efekt stereotypizace** – klasifikace osob na základě předem určených kritérií stojících na povrchních charakteristikách, jako je například barva pleti či sexuální orientace
5. Mimo výše zmíněné chyby zde řadí například efekt generalizace, tradice, vztahu či časovou chybu a další.

V kontextu vnímání trans osob poté považuji za nejvýraznější chybu v sociální percepci právě efekt stereotypizace, kdy na základě naší neinformované představy o trans osobách, může docházet k vytvoření si mylného obrazu o daném jedinci. Efekt stereotypizace je možné velmi často pozorovat právě ve spojitosti s LGBT komunitou, zejména pak s homosexuálními muži. O této problematice píše ve své práci Jurčík (2017, s. 39), který mimo jiné zmiňuje například stereotyp „zženštělého“ projevu, kdy „projev gayů je v jistých směrech spíše ženský než mužský“ – alespoň

z úhlu pohledu heteronormativních binárních opozic. Stejný stereotyp se poté může vztahovat i na trans muže či trans ženy, u kterých se v souvislosti s tímto stereotypem předpokládá, že se snaží působit až příliš mužsky či žensky.

1.2. Postoje

V sociálních vědách je tento termín chápán jako „postoj myslí“ (Oskamp a Schultz, 2005, s. 8). Postoje přímo ovlivňují naše jednání a vyjadřují „vztah k nějaké hodnotě, způsob nějakého hodnocení“ (Nakonečný, 2020, s. 271). To znamená, že postoje zaujímáme ke všemu (objektům, bytostem, idejím) a jejich pomocí dáváme najevo své hodnoty, je-li to situací, ve které se nacházíme, dovoleno (Nakonečný, 2020). Vliv dané situace tvrdí i Hayes (1998, s. 97), která pokládá za důležité „si uvědomit, že postoje, které naznačuje chování jednotlivce, nemusejí vždy vyjadřovat jeho osobní názory.“ Definici tohoto konceptu je tedy možné shrnout tak, jak to činí Urbanovská (2019, s. 64), která říká, že postoj „označuje takovou organizaci názorů, pocitů a predispozicí individua, v důsledku které jedná tak, jak jedná,“ je-li mu to danou situací dovoleno.

Co se týče základních složek utvářejících postoje, jedná se o složku kognitivní (reprezentující názory a úsudky), afektivní (odpor či soucit založen na emocích) a behaviorální (samotné jednání) (Urbanovská, 2019). Nakonečný (2020) potom považuje afektivní neboli emocionální složku, za nejdůležitější a nejvlivnější. Tvrdí, že „emotivní komponenta postoje tedy určuje jeho intenzitu,“ která „může být vyjádřena pozicí v prostoru kontinua, od extrémně pozitivního přes neutrální k extrémně negativnímu postoji“ (Nakonečný, 2020, s. 278).

V souvislosti s postoji můžeme dále hovořit o předsudcích, jež Allport (In Urbanovská, 2019, s. 67) označuje jako antipatie, založené „na základě

falešného a nepružného zobecnění.“ Přestože je tento termín spojen spíše s negativními postoji, vyloučena není ani existence pozitivních stereotypů (Nakonečný, 2020). Ve většině případů – avšak ne vždy – jsou předsudky považovány za formu antipatie zejména vůči menšinám, sociálním skupinám vnímaných jako celek, ale také vůči jedinci, který je součástí této skupiny (Urbanovská, 2019) – není přitom brána v potaz individualita každého člověka.

Postoje nám umožňují vyjadřovat naše hodnoty a pocity vůči prakticky čemukoli – od materiálních objektů, přes ideje, až po živé bytosti. Odvíjí se od nich naše jednání a chování, které je ale dále řízeno i situací, ve které se právě nacházíme. Předsudky lze potom považovat za formu více intenzivních postojů, které nemusejí být založeny na osobní zkušenosti, ale na zcela iracionálních a nereálných představách.

1.2.1. Funkce postojů

Autoři Smith, Bruner a White (In Hayes, 1998, s. 97) rozlišují tři základní funkce postojů:

1. **Hodnocení objektů** – postoje nám pomáhají regulovat naše reakce vzhledem k věcem a událostem v okolí (například vytvoříme-li si v nějakém objektu negativní postoj, víme, že jej v budoucnu již nemáme vyhledávat)
2. **Sociální přizpůsobení** – postoje nám umožňují setrvávat ve společenských vztazích a zvyšovat skupinovou soudržnost stojících na stejných či podobných postojích. Tito autoři tedy vnímají postoje jako prostředek společenského přizpůsobení.
3. **Externalizace** – jedná se o „spojování nevědomých motivů či vnitřních stavů s něčím, co právě probíhá v bezprostředním okolí“ (Hayes, 1998,

s. 98). Skrze externalizaci jsme tedy schopni vyjádřit své vnitřní stavy a konflikty.

Mimo tyto funkce, Urbanovská (2019, s. 65) zmiňuje také funkci k obraně svého já, která „má chránit člověka před uznáním nepříjemných pravd o sobě samém a chránit jej před nevlídností okolí.“

1.2.2. Utváření a změna postojů

Postoje jsou utvářeny v průběhu celého našeho života – buď zůstávají stejné a upevňují se nebo naopak mění a nebo získáváme postoje nové, například při styku s něčím doposud neznámým. Ohledně utváření postojů existuje mnoho teorií, avšak převažují tvrzení, že jsou naučené. Na každého z nás působí, ať už jsme si toho vědomi či ne, vlivy našeho sociálního okolí. Na základě těchto vlivů je člověk „motivován přebírat takové sociální postoje, které přinášejí sociální uznání, přebírá názory a postoje, které odpovídají postojům jeho sociální skupiny“ (Urbanovská, 2019, s. 65). Postoje jako naučené a získané vnímá i Hayes (1998, s. 115), která tvrdí vliv identifikace jedince se sociální skupinou, či napodobování neboli modelling.

Naopak za částečně vrozené považují postoje Eysenck a Wilson (In Hayes, 1998, s. 99), kteří považují za základní stavební kámen postojů naše osobnostní charakteristiky – jako příklad uvádějí neuroticismus či stabilitu. Tvrzení o vrozených postojích se často objevují i ve spojitosti s rodinnou, kdy lze pozorovat u členů dané rodiny obdobné osobností rysy a podobné či stejné postoje zároveň (Hayes, 1998). Zde je však možné polemizovat, jednalo se opravdu o něco vrozeného, nebo jde pouze o výše zmíněný značný vliv sociálního okolí, identifikace se sociální skupinou či napodobování.

Jak píše Nakonečný (2020, s. 296), „postoje jako produkty učení se mohou za určitých podmínek měnit, neboť vše naučené je podmíněné, a tedy jen relativně trvalé.“ Tento autor za vlivné podněty vedoucí ke změně

postojů považuje psychická traumata či přímé osobní zkušenosti (Nakonečný, 2020). Za nejodolnější proti změnám označuje poté extrémní postoje, které jsou nejintenzivnější (Nakonečný, 2020).

Další možnou příčinu popisuje ve své knize Výrost (2008, s. 138) a „za hlavní prostředek navození změny postojů,“ považuje persvazi, přesvědčování.

1.3. Transgender

Abychom se lépe orientovali ve významu slova transgender, podíváme se nejdříve, jakožto na klíčové, v čem spočívá rozdíl mezi pohlavím a genderem.

Pohlaví je určováno biologicky pomocí přítomných pohlavních chromozomů (XX pro ženy a XY pro muže) a dalších vnějších či vnitřních pohlavních znaků (Oakley, 2000). Jinými slovy se jedná o pojem, týkající se „biologických rozdílů mezi samcem a samicí“ (Oakley, 2000, s. 20).

Gender „se naopak týká kultury – sociálního rozlišení maskulinity a feminity“ (Oakley, 2000, s. 20). Hovoříme-li o genderu, hovoříme o genderové identitě, která je sociálně konstruovaná a specifická pro muže a pro ženy – na základě této identity „jedinec přijímá kulturní a sociální stereotypy¹, které se vážou jen k biologickému pohlaví, a hraje svou genderovou roli“ (Fafejta, 2016, s. 11). Genderová identita se vytváří již v raném věku, a ne vždy je slučitelná s pohlavím a pohlavní identitou. Jak říká Fafejta (2016, s. 11):

¹ Genderovými stereotypy rozumíme zaběhnuté způsoby chování, oblékání či jiného sebevyjádření, které jsou přisuzovány jako „typické“ mužům či ženám.

Ne každý je nebo se cítí být výhradně mužem nebo ženou a jeho pohlavní identita může být i jemu sama nejasná. Ne každý spojuje svou pohlavní a genderovou identitu v jeden celek tak, jak to očekává společnost, a tak můžeme například narazit na muže s vagínou.

Pojmy pohlaví a gender by tedy bylo možné shrnout slovy Thomase Bevana (2017, s. 53): „pohlaví je mezi nohama, gender mezi ušima.“

Co se týče samotného pojmu **transgender**, jedná se o zastřešující termín označující osoby, jejichž gender se neshoduje s pohlavím, které jim bylo přisouzeno při narození. Obsahuje tedy mnoho identit jako je transvestismus, nebinární osoby, cross-dressers, transsexualismus (viz. podkapitola níže) a další (Teich, 2012). Opakem transgenderu je **cisgender**, což znamená, že se jedincova pohlavní identita ztotožňuje s jeho genderovou identitou (Teich, 2012).

1.4. Transsexualismus

Oficiální definice transsexualismu je dostupná z Mezinárodní klasifikace nemocí: „žádost žít a být akceptován jako člen opačného pohlaví, obvykle spojený s pocitem nespokojenosti s vlastním anatomickým pohlavím nebo s jeho nevhodností, a s přáním chirurgického a hormonálního zásahu, aby tělo odpovídalo, pokud možno, preferovanému pohlaví“ (MKN, 2021). Avšak i přesto, že se jedná o oficiální diagnózu, transsexualismus není nemoc. Diagnóza je stanovena z toho důvodu, aby bylo možné trans osobám hradit terapie či operační zákroky z jejich zdravotního pojištění.

Transsexualismus je, jak již bylo zmíněno výše, typ transgenderu. Je označován za jeho nejvíce extrémní formu, jelikož většina transsexuálů zpravidla touží po chirurgické změně pohlaví (Procházka & Weiss In Fífková a kol. 2008, s. 16), jejíž součástí je hormonální terapie a výsledkem úřední změna pohlaví včetně oficiální změny dokladů. Tento pojem však nemá

žádnou návaznost na sexuální orientaci transsexuálních jedinců – i přesto, že je slovo sexualita jeho součástí – a transsexuál (stejně jako kdokoli jiný), může být heterosexuální, homosexuální, bisexuální, či jakékoli jiné sexuální orientace. Sexuální orientace totiž nevyplývá z genderové identity, ale z toho, „kým je člověk na základě své individuální touhy sexuálně a eroticky přitahován“ (Fafejta, 2016, s. 11).

Pojem transsexualismus je v této práci využíván i přes jeho zastaralost (APA, 2021) a upouštění od něj (Jsmetransparent, 2021), a to z toho důvodu, že se práce zabývá percepcí a postojem cisgender participantů právě k osobám, které již podstoupili, touží podstoupit, či touží, avšak nemohou (například ze zdravotních důvodů) podstoupit celkovou úřední a/či operační změnu pohlaví. Nesoustředí se tedy na transgender osoby, ale výhradně na transsexuální jedince. Dále, i přes rozdíl mezi těmito pojmy, jsou tyto pojmy stále užívány jako synonyma, a v souvislosti s malou mírou informovanosti na dané téma, často zaměňovány.

Trans lidé se v případě transsexualismu dále dělí na FtM (Female to Male), neboli osoby podstupující tranzici z ženy na muže, a MtF (Male to Female), kdy se jedná naopak o tranzici z muže na ženu. Jinými slovy, v případě MtF se jedná o „osoby, jejichž identifikace je především ženská, navzdory převládajícím biologickým charakteristikám mužského pohlaví,“ zatímco FtM „mají biologické charakteristiky primárně ženské, avšak (...) jejich identifikace je převážně mužská“ (Beňová, 2017, s. 14).

2. Výzkumy na téma trans problematiky

2.1. Výzkumy v České republice

Výzkumy a studie zabývající se výhradně percepcí a/či postojem k transsexualismu v České republice jsou v době psaní této práce neexistující. Objevují se pouze studie soustředící se na postoj společnosti k LGBT komunitě a na analýzu situace těchto menšin. V rámci zmíněných výzkumů se přirozeně, jakožto součást LGBT komunity, objevují i krátké zmínky o postojích společnosti k transsexuální a transgender komunitě. Chybí však práce koncentrující se pouze na fenomén transsexualismu či transgenderu.

Prvním z výzkumů z českého prostředí je diplomová práce Martiny Chmelové, s názvem *Postoj společnosti k LGBT*. Práce se zabývá postoji k LGBT komunitě v České republice a jejich utvářením. Zde se však podíváme pouze na část věnující se postojům vůči transsexuálům.

Žádný z participantů výzkumu nebyl podle Chmelové (2016, s. 58) v blízkém kontaktu s transsexuálem, přičemž pouze někteří z respondentů znali transsexuály „pouze v omezené míře.“ Respondenti výzkumu zaujímali buďto pozitivní a empatický postoj, nebo naopak postoj negativní a nesouhlasný. Empatie byla založena zejména na reflektování toho, že „tito lidé nejsou tím, kým by chtěli být, což je pro ně obrovsky náročné“ (Chmelová, 2016, s. 60), ale také reflektování složitosti partnerských vztahů trans osob; zatímco nesouhlasné postoje byly podmíněny vnímáním biologického pohlaví, jakožto určujícího faktoru pro genderovou identitu člověka.

Výsledným zjištěním výzkumu byly tedy dvě hlavní kategorie postojů, které participanté vůči transsexuálním osobám zaujímají (Chmelová, 2016). První kategorie je tvořena respondenty, kteří s trans osobami soucítí a

projevují empatii, jelikož jsou toho názoru, že „jejich život je těžký a komplikovaný v různých oblastech života (např. jejich identita, postoje druhých lidí nebo i rodinná oblast)“ (Chmelová, 2016, s. 64). Součástí druhé kategorie jsou potom respondenti, kteří „transsexualitu odsuzují a transsexuály berou jako lidi, kteří to v hlavě nemají v pořádku“ (Chmelová, 2016, s. 64). Avšak respondenti řadící se ke druhé kategorii osobně neznají žádnou trans osobu a jejich informovanost ohledně této problematiky je téměř nulová, což autorka vnímá jako vlivný aspekt při utváření tohoto negativního postoje (Chmelová, 2016).

Druhým výzkumem zabývajícím se analýzou situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v České republice, je stejnojmenná studie Kateřiny Beňové a kolektivu. V tomto textu autorka zkoumá vztahy mezi většinovou společností a LGBT menšinou, spolu s postoji většinové společnosti k této komunitě. Co se týče tedy vztahů mezi těmito komunitami, Beňová (2017, s. 44) tvrdí, že „k LGBT lidem přistupují v průměru otevřeněji lidé s vyšším vzděláním, liberálové, lidé bez náboženského vyznání, obyvatelé měst, mladší generace, ženy a lidé s osobní znalostí jednotlivců patřících k minoritě.“ Vezmeme-li v potaz pouze trans osoby, jedná se podle autorky o minoritu, která je „majoritní společnosti mnohem méně známa“ (Beňová, 2017, s. 43).

Transfobie (spolu s homofobií) podle ní ústí z heteronormativního² přesvědčení, že vše, co je menšinové, je ohrožující vůči většinové společnosti a jejím tradicím (Beňová, 2017). Důsledkem transfobie je diskriminace nabývající různých podob, přičemž může vést až k takzvaným „hatecrimes, zločinům z nenávisti“ (Beňová, 2017, s. 44). K této diskriminaci neboli nerovnému zacházení, dochází podle autorky bez dostatečných racionálních

² Heteronormativita je „založena na podvědomém přesvědčení, že většinové je jediné správné“ (Beňová, 2017, s. 44).

důvodů. Postoje společnosti k LGBT komunitě dále ovlivňuje mediální obraz této minority či míra vzdělání v LGBT problematice (Beňová, 2017).

Výzkumy a studie zabývající se výhradně postoji a vztahy společnosti k transsexuálům v České republice neexistují. Avšak z toho, co je možné vyčíst ze studií orientujících se na postoj většinové společnosti k celé LGBT komunitě, kdy je minorita transsexuálů reflektována alespoň zčásti, lze vyvodit, že jsou tyto postoje vůči menšinám mimo jiné ovlivňovány z velké části osobní zkušeností s nimi. Dále také mírou informovanosti, či mírou heteronormativního přesvědčení. Lidé s vyšším vzděláním, vyšší mírou informovanosti na dané téma, liberálové či zástupci mladší generace – jinými slovy celkově lidé více otevření “odlišnostem” – mají tendenci demonstrovat více pozitivní postoje než lidé s nižší formou vzdělání, méně informovaní, konzervativní či členové starší generace.

2.2. Výzkumy ve světě

Kontrastně k výzkumům z českého prostředí, v měřítku celého světa se studií zkoumajících postoj společnosti k trans lidem objevuje mnohem větší množství. Je však nutno podotknout, že i přesto není výzkumů a studií zdaleka dostatek. Drtivá většina výzkumů je kvantitativních, tedy berou v potaz velký počet lidí, kteří vyplní (pověštinou online) dotazník, a pomocí statistiky vyvozují výsledky. Množství kvalitativních výzkumů však stále zůstává na minimu i přes to, že právě tento typ výzkumů by nám byl schopen lépe odkrýt proměnné stojící za vznikem postojů, které společnost vůči trans lidem demonstruje, ale také proč trans osoby vnímá tak, jak je vnímá. Zároveň se zmíněné studie zabývají zejména postojem společnosti k transgender lidem, tedy sice včetně transsexuálů, avšak studií zaměřených na postoj pouze vůči transsexuálům jsem byl schopen najít pouze velmi omezené množství.

Nejčastěji se objevují studie ze Spojených států amerických, ale nejsou výjimkou ani výzkumy z Hong Kongu či Indie. Zkoumány jsou v nich postoje k trans lidem z různých úhlů pohledu – postoje zdravotníků, vysokoškolských studentů, policejních strážníků; ale také například vliv náboženského vyznání, konzervativní či jiné politické ideologie, nebo osobní zkušenosti na vnímání a postoje k trans osobám.

Právě kvůli výše popsanému nedostatku kvalitativních studií, se v této kapitole budu zabývat jak výzkumy kvalitativními, tak zejména kvantitativními. Stejně tak zmíním pár dostupných studií zabývajících se postoji k transsexuálům, přičemž větší množství studií bude zaměřeno na transgender osoby. Jelikož jsou však transsexuálové obsaženi v zastřešujícím termínu transgender, myslím, že je vhodné se zabývat i těmito studii a jejich výsledky.

2.2.1. Vliv osobního kontaktu na postoj k transgender osobám

Vlivem osobního kontaktu či osobní zkušenosti na postoj k trans lidem se jakožto centrálním tématem zabývá studie Barbir, Vandevender a Cohn (2017) nebo výzkum od autorů King, Winter a Webster (2009). Avšak coby faktor ovlivňující postoj společnosti k trans lidem, je osobní kontakt zmiňován ve velkém množství existujících studií. Většina těchto výzkumů se shoduje, že osobní kontakt má velký vliv na utváření postojů a vnímání trans osob – čím častější je kontakt, tím pozitivnější je jedincův postoj (Doan, Quadlin & Powell, 2019), avšak i přesto ve své studii Mark King poznamenává, že je nejisté, jestli kontakt s trans lidmi ovlivňuje pozitivní postoj k nim, nebo naopak je spíše tento kontakt vyhledáván na základě již utvořeného pozitivního postoje k trans lidem (King, Winter & Webster, 2009, s. 29).

Zaměříme-li se na již zmíněnou studii Barbir, Vandevender a Cohn, autorky mimo jiné vysvětlují nepříznivé důsledky předsudků a diskriminace většinové společnosti vůči trans osobám. Diskriminace nabývající různých podob, má za důsledek například nezaměstnanost či mnohem nižší příjem oproti průměru, vyhýbání se zdravotnické pomoci z důvodu diskriminace ve zdravotnictví, ale velmi vážným důsledkem je především riziko sebevražd, o kterou se alespoň jednou za život pokusí 41% trans osob (Barbir, Vandevender & Cohn, 2017, s. 155–156).

V souvislosti s vlivem osobní zkušenosti na postoj k trans lidem, autorky zjistily, že respondenti mající alespoň jednoho přítele, který je trans, měli výrazně více pozitivní postoj a vnímání trans osob než participant, kteří žádnou osobní zkušenost s trans lidmi neměli (Barbir, Vandevender & Cohn, 2017, s. 163). Totéž platí v otázce veřejného projevu podpory trans lidem – mají-li respondenti osobní zkušenost s trans osobou či osobami, objevuje se u nich vyšší míra a snaha projevit podporu a akceptaci (Barbir, Vandevender & Cohn, 2017, s. 163). King, Winter a Webster poté častější kontakt s trans lidmi pozorovali u osob s vyšším vzděláním, naopak dle jejich studie míra kontaktu není ovlivněna genderem ani náboženským vyznáním (King, Winter & Webster, 2009, s. 29).

Vliv osobního kontaktu a zkušenosti s trans lidmi je v této práci považován za důležitý aspekt utvářející vnímání a postoje k této komunitě. Může v člověku probudit empatii a soucit s problémy a úskalími, kterým trans osoby čelí každý den; také může například konverzace s trans jedincem poskytnout velké množství důležitých a doposud neznámých informací; nebo, prostě a jednoduše, nám je tento člověk schopen ukázat, že každý jedinec je jiný a není tedy vhodné mít jakékoli předsudky vůči němu kvůli tomu, ke které komunitě se řadí.

2.2.2. Postoje k transsexualismu

Vcelku obsáhlá studie zabývající se postoji k transsexualismu a všem jeho aspektům, byla realizována Rachel Heath, která rozeslala online dotazník do Austrálie, Spojeného království, Švýcarska a Spojených států amerických (Heath, 2021, s. 7). Studie obsahuje důležité otázky týkající se například původu transsexuality – biologický či sociální/naučený –; práv podstoupit hormonální terapii či operace a jejich hrazení zdravotním pojištěním; práv na manželství; dále také otázky představující “co kdyby” scénáře v podobě tázání, jestli by respondentům vadilo mít transsexuála jako kolegu v práci, kamaráda či partnera; osobní zkušenosti s transsexualismem a podobně (Heath, 2021). Odpovědi na většinu těchto otázek byly podmíněny tím, jestli respondent vnímal transsexualismus jako biologicky zapříčiněný, či jej považoval za sociálně zapříčiněný, tedy naučený či jinak získaný (Heath, 2021).

Výsledky studie byly většinou pozitivní: většina respondentů považovala vznik transsexualismu za biologicky podmíněný, což také vedlo k více pozitivním postojům a vyšší míře tolerance, na rozdíl od negativních postojů a nízké toleranci, která byla spojena s přesvědčením o sociálním původu transsexuality (Heath, 2021, s. 25). Většina také transsexualitu nepovažovala za nemoc a zároveň souhlasili, že by trans lidé měli mít možnost podstoupit hormonální terapii i potřebné operační zákroky – avšak ty by si měli hradit oni samotní –; většina dále souhlasí s právem transsexuálů na manželství a adopci dětí za stejných podmínek, jako je tomu u cisgender osob (Heath, 2021, s. 23–24). Co se týče hypotetických situací, téměř všichni respondenti potvrdili, že by neměli problém mít trans osobu jako kolegu v práci či kamaráda – většina však odmítla možnost navázat s trans jedincem partnerský vztah (Heath, 2021, s. 24).

Vzdělaností a postoji polských vysokoškolských studentů k transsexualismu se potom zabývá Antoszewski, Kasielska, Jędrzejczak a Kruk-Jeromin. Vzdělanost na téma byla zkoumána prostřednictvím poskytnutí definice ze strany každého respondenta, přičemž malá nadpoloviční většina (53%) dokázala transsexualitu definovat správně (tj. tak, jak byla definována v předešlé kapitole Transsexualismus); a také skrz odpovědi na okolnosti vzniku transsexuality, kdy opět nadpoloviční většina věří, že transsexualismus závisí na genetických faktorech (tedy má biologický původ) a vliv výchovy na vznik poruchy genderové identity 45% respondentů odmítá (Antoszewski, Kasielska, Jędrzejczak & Kruk-Jeromin, 2007, s. 31).

Dále, úroveň tolerance a akceptace byla měřena na základě hypotetické situace, jestli by trans osoba mohla být respondentům kolegou či přítelem, v jejímž případě by většina s touto skutečností neměla problém, avšak nemalá část (16%) na tuto osobní zkušenost připravena nebyla (Antoszewski, Kasielska, Jędrzejczak & Kruk-Jeromin, 2007, s. 31–32).

Samotné postoje k transsexualismu byly zkoumány pomocí otázek týkajících se práv trans osob na hormonální terapii a operační zákroky (a jejich hrazení) či na manželství a adopci dětí. Celkový postoj studentů k právu trans osob na manželství a adopci, a dále i k úřední a operační změně pohlaví byl pozitivní, ale postrádal schválení hradit tyto procedury z veřejného pojištění (Antoszewski, Kasielska, Jędrzejczak & Kruk-Jeromin, 2007, s. 34). Odhalena byla také spojitost mezi správnou definicí transsexualismu – tedy chápání transsexualismu jako stavu genderové nesoulady, projevující se přáním podstoupit operační změnu pohlaví – a pozitivními postoji k němu (Antoszewski, Kasielska, Jędrzejczak & Kruk-Jeromin, 2007, s. 33).

V obou těchto studiích zjistili autoři spojitost mezi pozitivními postoji k transsexualismu a osobní zkušeností s ním, ale také jejich spojitost s vírou, že se jedná o biologicky zapříčiněnou kondici. Co se týče úřední a operativní změny pohlaví, právo na ně by respondenti trans osobám neupřeli, avšak hrazení těchto zákroků by mělo být dle jejich názoru na každém individuálním jedinci.

2.2.3. Postoje k hormonální terapii

Gender dysforie³ je nejvýraznějším rysem transgenderu a zejména transsexualismu. Na základě tohoto nesouladu jsou trans lidem, kteří o to stojí, předepisovány blokátory hormonů (u nás ne příliš rozvinutá praxe) nebo hormonální terapie. Hormonální terapie potom představuje podávání hormonů typické pro pohlaví, kterým se jedinec cítí být.

Téma postojů amerických studentů zdravotnictví právě k blokátorům hormonů či hormonální terapii, ve svém výzkumu popisují Turban, Winer, Boulware, VanDeusen a Encandela (2017). Za důležitou považují autoři zejména etickou stránku hormonální terapie a zjišťují (u 14% respondentů) přetrvávající vnímání této terapie jako neetické, a to i přes reflektování jejího pozitivního vlivu na psychické zdraví pacientů. Tato skutečnost naznačuje, že samotné vzdělání a informovanost nemusí být důležitým aspektem při vytváření etických standardů a ani při utváření postojů k hormonální terapii.

Vnímání hormonální terapie jako neetické i přes její velmi výrazný kladný vliv na psychické zdraví trans jedince, je něco, co by bylo vhodné

³ „Gender dysforii (rozladu) lze charakterizovat jako pocit subjektivně vnímané nepohody, která souvisí s neshodou mezi pohlavní identitou (aut.pozn. genderem) na jedné straně a svou pohlavní rolí a biologickým pohlavím na straně druhé. Transsexualita pak představuje nejvýraznější formu gender dysforie.“ (Procházka & Weiss In Fífková a kol., 2008, s. 14)

prozkoumat a popsat mnohem detailněji, než jak tomu bylo v této studii. Otázky cílené na specifické vysvětlení či faktory utvářející tento názor na hormonální terapii a výzkumy zaměřené výhradně na tohle téma stále chybějí a mohly by být důležitým příspěvkem do diskuse vedoucí ke vzájemnému pochopení.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

3. Metodologie výzkumu

V kapitolách sestavující metodologii výzkumu se zabývám cílem výzkumu a výzkumnou otázkou, metodou výzkumu, výzkumným vzorkem, způsobem zpracování dat a interpretací výsledků výzkumu.

3.1. Cíl výzkumu a výzkumná otázka

Tématem této práce je percepce a postoj k transsexualismu, přičemž jejím cílem je popsat, jak cisgender lidé vnímají a jaký postoj zaujímají k transsexualismu a problematice s ním související. Dále také, má-li osobní zkušenost s trans osobami na tyto postoje vliv.

Výzkumná otázka, na niž se v empirické části této práce snažím odpovědět, vyplývá z výše zmíněného cíle práce a zní: Jak cisgender osoby vnímají a jaký postoj zaujímají k transsexualismu?

3.2. Metoda výzkumu

Jako metodu pro tento výzkum jsem si zvolil kvalitativní metodu, kterou lze definovat jakožto: „... proces hledání porozumění založený na různých

metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách“ (Creswell, In Hendl, 2005, s. 50).

Kvalitativní metodu jsem si zvolil právě z důvodu její absence ve výzkumech zabývajících se postoji k transexualismu či jiným minoritám. Z drtivé většiny zde převažují výzkumy kvantitativní, poskytující procentuální výčty respondentů s pozitivním versus negativním postojem k transexualismu a aspektům s ním souvisejících. Dle mého názoru, může kvalitativní výzkum vnímání a postojů cisgender participantů k problematice transexualismu, pomoci lépe odkrýt motivace stojící za těmito postoji, a zároveň umožnit výzkumníkovi skrze doptávání zjistit původ či zdroj oněch postojů, včetně podmínek jejich utváření. Zatímco v kvantitativní metodě není doptávání možné – participantů pouze vyplní anonymní dotazník bez širšího kontextu či vysvětlení problematiky –, v kvalitativním výzkumu je to jeden z klíčů otevírajících dveře do hlubších struktur respondentova myšlení, který pomáhá vytvořit ucelený a detailnější obraz, vedoucí ke kvalitnějšímu pochopení a následné deskripci názorů či postojů a jejich kořenů.

Za zvláště důležitou tuto metodu považuji v případě osobní zkušenosti s transexualismem a jejím vlivem na vnímání a postoje k trans osobám. Zatímco pomocí kvantitativního výzkumu se dozvíme pouze procentuální podíl osob, které tuto osobní zkušenost mají, kvalitativní metoda nám podkryje i míru vlivu této zkušenosti. Výzkumník zjistí četnost, a hlavně povahu osobního kontaktu; pocity, které v reakci na něj byly v respondentovi vyvolány; ale zároveň o jak blízkou osobu se jednalo – můžeme předpokládat, že nás více ovlivní kontakt s trans osobou, která je zároveň našim rodinným příslušníkem, než například když je tento kontakt

buďto zprostředkovaný skrz třetí osobu, nebo se jedná o někoho, s kým nemáme vytvořený bližší vztah.

Co se týče samotného sběru dat, použil jsem polostrukturovaný rozhovor. Jedná se o zřejmě nejvíce rozšířenou metodu rozhovorů, kdy si výzkumník vytvoří závazné schéma a od něj se odvíjející okruhy otázek, na které plánuje se respondentů ptát (Miovský, 2006). Jinými slovy lze hovořit o rozhovoru s předpřipravenými otázkami, tvořící základ toho, co chceme zjistit, ale zároveň se v průběhu výzkumník ptá i na otázky předem nepřipravené, pomocí nichž získává hlubší a detailnější informace.

Samotné rozhovory následně probíhaly vzhledem k pandemické situaci skrz on-line platformu Zoom. Po navázání spojení jsem respondentům znovu vysvětlil záměr práce a rozhovorů, přičemž jsem položil otázku, zda souhlasí s použitím diktafonu za účelem uchování dat v jejich plném znění, a zároveň ujistil respondenty, že jejich identita zůstane naprosto anonymní a data budou využita pouze v rámci tohoto výzkumu.

Relevantní pro mě byly jak samotné informace, které mi respondenti poskytovaly, tak jejich neverbální komunikace. Veškeré důležité pojmy byly vysvětleny a upřesněny, aby bylo zajištěno správné porozumění a nedocházelo k případnému nedorozumění či nepochopení.

3.3. Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek nebyl vzhledem k tématu práce nijak výrazně omezen – jediným kritériem byla cisgender genderová identita. Výsledkem se stal soubor šesti respondentů ve věku 19–43 let, přičemž čtyři z nich se identifikují jako ženy a dva jako muži.

Dva z respondentů byli osloveni metodou účelového výběru, zatímco zbývající čtyři se přihlásili zcela dobrovolně – všichni však skrze sociální síť

Facebook, z důvodu nepříznivé pandemické situace v době realizace rozhovorů. Respondenti, jenž se přihlásili dobrovolně, jsou ženy mající osobní zkušenost s transsexualismem, a to v různých stupních: dvě respondentky pouze zprostředkovanou skrze třetí osobu; jedna byla s trans lidmi v kamarádském vztahu, avšak nyní už se s nimi nevidá; a další respondentka žije v partnerském vztahu s trans ženou a reprezentuje nejintimnější osobní zkušenost s transsexualismem v tomto výzkumu. Co se týče mnou oslovených respondentů, jedná se o muže, kteří byli osloveni právě za účelem doplnění této škály možné blízkosti k trans osobám, zmíněné již v úvodu práce: jeden z respondentů bez jakékoli zkušenosti s transsexualismem; druhý v dlouholetém přátelském vztahu s trans mužem.

Všechny rozhovory probíhaly v přátelské atmosféře, některé v pozadí s trochu nervózním podtextem – zejména v případě, kdy respondent necítil přílišnou potřebu či chuť o tématu hovořit. Jak jsem již zmiňoval, všichni respondenti byli seznámeni s výzkumem a byla jim zajištěna anonymita. V souladu se zajištěním anonymity jsem respondentům přidělil namísto jejich skutečných jmen pseudonymy.

Respondentka s pracovním jménem Petra, měla v době rozhovoru 43 let, nejvyšší dosažené vzdělání magisterské, přičemž ve studiu dále pokračuje a je tedy studentkou. Do kontaktu s transsexualismem přišla skrze jejího partnera, jehož kamarádka se identifikuje jako trans žena. Od tohoto nepřímého kontaktu se také částečně odvíjí její informovanost na dané téma, přičemž informace čerpá také z internetu.

Respondent Martin je 25letý muž s nejvyšším dosaženým vzděláním středním s maturitou. Zaměstnán je jako operátor výroby a do kontaktu s transsexualismem zatím nepřišel. Informace na téma transsexualismu

nikdy nevyhledával z důvodu nezájmu o něj a čerpá tedy pouze ze svých domněnek a představ.

Co se týče Jitky, jedná se o pokračující studentku ve věku 24 let, s bakalářským nejvyšším dosaženým vzděláním. Podobně jako Petra přišla do kontaktu s trans osobu pouze zprostředkovaně skrze svého otce, jehož kamarádka je trans žena. Její informovanost je potom založená na sledování informačních videí a sledování trans ženy na sociální síti Instagram.

Studentkou je i čtvrtá respondentka Lucie, nejmladší respondentka – v době rozhovoru ve věku 19 let – která se osobně setkala s transsexualismem ve formě spolužáků FtM i MtF. Respondentka je studentkou, s nejvyšším dosaženým vzděláním středním s maturitou. Informace ohledně transsexualismu získává od již zmíněných spolužáků, ale také z videí, která zejména na sociální platformy TikTok a Instagram, natáčejí samotní trans lidé.

Dana je jako ostatní ženy v tomto výzkumu studentkou. Věk 24 let a nejvyšším dosaženým vzděláním je v jejím případě bakalářské, přičemž v současné době studuje magisterský obor. Její zkušenost s transsexualismem je nejvíce intimního rázu, kdy se jako trans žena identifikuje její přítelkyně. S touto blízkou osobní zkušeností jde ruku v ruce i její hluboká informovanost, kterou rozšiřuje o malé detaily téměř každý den.

Šestým respondentem je Tomáš – 26letý muž s nejvyšším dosaženým vzděláním magisterským. Zaměstnán je v gastronomii jako šéf kuchař, přičemž jeho druhým zaměstnáním je v souladu s jeho vystudovaným oborem podnikání ve vytváření webových stránek. Zkušenost s transsexualismem je v jeho případě dlouholetá díky přátelskému vztahu s trans mužem. Informace tedy čerpá i z tohoto vztahu, ale zajímá se také o internetové články související s tímto tématem.

3.4. Zpracování dat

Rozhovory s participanty byly na základě jejich souhlasu zaznamenávány ve formě audiozáznamů. Miovský (2006, s. 197) vnímá zvukový záznam jako nástroj pomoci výzkumníkovi, který mu pomáhá zachytit „veškeré kvality mluveného slova, tedy sílu hlasu, délku pomlk, různé doprovodné zvuky či řečové vady,“ které následně vytvářejí autentičnost.

Tyto audiozáznamy byly následně věrně přepsány a byl z nich vytvořen textový dokument, který následně podlehl analýze. Analýza rozhovorů probíhala pomocí kódování neboli procesu „přiřazování klíčových slov či symbolů k částem textu tak, aby byla umožněna snadnější a rychlejší práce s těmito částmi a bylo možné prostřednictvím kódů kdykoli snadno pracovat s většími významovými celky“ (Miovský, 2006, s. 2019-2020). V kontextu mé práce bylo kódování – vzhledem ke kompaktnosti tématu a jeho vzdálenosti od každodenního života většiny participantů – jednodušší, jelikož forma dialogu kopírovala osnovu otázek. Kódy tedy v mnoha případech zrcadlily odpovědi respondentů na otázky soustředící se na hlavní témata problematiky transsexualismu.

4. Interpretace výsledků výzkumu

V této kapitole se zaměřím na interpretaci percepce a postojů participantů k transsexualismu a jeho nejdůležitějším aspektům, kterými je úřední a operativní změna pohlaví.

4.1. Postoj k úřední změně pohlaví

Když hovoříme o úřední změně pohlaví, hovoříme o procesu, během kterého trans jedinec změni pohlaví (jenž mu bylo přiděleno při narození) v dokladech na pohlaví odpovídající jeho genderu. Tato změna je velmi fyzicky, psychicky, ale zejména časově náročná. Obsahuje změnu tvaru jména na tvar neutrální, hormonální terapii, předstoupení před odbornou lékařskou komisí a sterilizaci. Tyto povinnosti však nejsou v platnosti po celém světě. Například v USA je v dnešní době možné změnit úřední pohlaví na základě dopisu od ošetřujícího lékaře, bez nutnosti hormonální terapie či operací – a to proto, že kvůli absenci hrazení těchto zákroků státem, trans osoby z finančních důvodů ve velké části případů nepodstupují operativní změnu pohlaví (Teich, 2012, s. 58). U nás platným aspektům úřední změny pohlaví a postojům participantů k nim, se budeme věnovat v následujících kapitolách.

4.1.1. Neutrální jméno

Změna jména a příjmení na neutrální tvar je součástí takzvaného Real Life Testu, tedy doby, kdy si trans osoba “nanečisto” vyzkouší žít v roli opačného pohlaví (Fifková, In Fifková, 2008). Neutrální tvar potom představuje tvar, který je vhodný pro mužské i ženské pohlaví – například Alex, Pája či Míša, s příjmením doplněným koncovkou “-ů” (Nováků), “-ých” (Novotných), nebo v nesklonném tvaru (Krejčí) či cizího původu (Wilson) (Fifková, In Fifková, 2008, s. 78). Tento test zpravidla trvá po dobu zhruba jednoho až dvou let.

Postoje participantů se zde pohybují mezi postoji vyjadřujícími pohled na neutrální období jakožto na období zkušební, či zbytečné.

Neutrální jméno jako zkušební či jako zbytečné

Období s neutrálním jménem může být vnímáno jako prostředek pro „zvyknutí“ či „vyzkoušení si“ života v opačné roli z pohledu trans osob. Tento pohled na věc je možné vyčíst především z výpovědí respondentů s žádnou, či pouze zprostředkovanou osobní zkušeností s trans lidmi, tedy zastupující spíše vzdálenost až nepatrnou blízkost k trans osobám.

Podle Petřiných slov: „... todlencto je pozitivní, protože aspoň mají možnost si to vyzkoušet. Jestli opravdu jsou rozhodnutí prostě takhle žít jako do budoucna už po zbytek... po zbytek života.“ Specifikuje to jako období sloužící k tomu, „aby si to opravdu ujasnili a vyvrátili veškeré své třeba pochybnosti, kdyby nějaké měli nebo takhle. Aby věděli, jak to do budoucna bude vypadat.“

Stejný postoj zaujímá i Martin, který považuje tohle období za „asi pozitivní zkušenost. Třeba si rozmyslí, jestli to tak opravdu chce nebo ne.“ Úvaha o „rozmyšlení“ naznačuje respondentovu nejistotu, spojenou s realitou transsexualismu, kdy říká, „že si to někteří trošku vymýšlí, že se tak nenarodili.“ Tento jev následně zdůvodňuje tvrzením, že tito lidé „chtějí pozornost.“

Jitka vnímá povinné období s neutrálním jménem podobně, a to jako prostředek pro usnadnění života trans osob, které tímto způsobem získají čas na osvojení si nové identity.

Z tvrzení respondentů reprezentujících blízkost až intimní blízkost k transsexualismu na základě častých a dlouhodobých osobních zkušeností, vyplývá vnímání neutrálního jména jako něčeho zbytečného, co trans jedincům pouze komplikuje existenci a život v opačné – avšak jim přirozené – roli. Ať už se jedná o jejich kamaráda, spolužáka či přítelkyni, tito respondenti měli možnost na vlastní oči pozorovat jejich procházení zmíněným meziobdobím, což jim umožnilo hlouběji vniknout do

problematiky a získat do ní detailnější vhled, vyúsťující v projevy empatie vůči trans osobám.

Po předchozí zkušenosti s trans osobou procházející tímto obdobím, jej Lucie popisuje jako „naprosto zbytečné.“ Poskytuje i náhled do prožívání tohoto období samotným trans jedincem, když říká „že jako furt nad tím přemýšlel.“ Celkově nevidí užitečnost neutrálního jména: „... Proč někoho nutit, aby měl jakoby nějak jakoby neutrální jméno, když on se necítí neutrální – když se cítí prostě jako muž nebo jako žena.“

Dana zase otevřeně říká, že „prostě to není humánní, tohle není normální, k tomu by nemělo docházet.“ Její blízkost k této problematice a trans ženě procházející tímto neutrálním obdobím, v ní probouzí viditelnou bojovnost a empatii. Kromě byrokracie jdoucí ruku v ruce s vyřizováním nových dokladů, vidí problém například v malém výběru neutrálních jmen, s čímž má díky její přítelkyni velmi blízkou zkušenost. S tímto souvisí i nepříjemnost, kdy pro určitá jména neexistují žádné neutrální tvary, takže „když se chceš jmenovat Zuzka nebo Laura (...) tak ty si nemůžeš vybrat neutrální jméno, které by tomu bylo podobný,“ což vyústí ve výběr jiného tvaru, například Míša, kdy se trans osoba pro své okolí stává Michaelou, přičemž po skončení období s neutrálním jménem, se chce jmenovat Zuzana. Její postoj by bylo možné tedy shrnout jejími vlastními slovy: „Jako furt je to lepší, než kdyby měla (hovoří o své přítelkyni) to předchozí jméno, žejo. To původní. (...) Ale kdyby šlo prostě se té neutrální části zbavit a rovnou přejít (...) na to ženské jméno, tak by to bylo daleko lepší.“

Podobně jako Dana s Lucií, se na tento aspekt života trans osob dívá i Tomáš. Možnost volby bez svazujících pravidel by nechal na samotném trans jedinci, což reflektuje jeho přesvědčení, že každý člověk (ať už se řadí k minoritě či majoritě), by měl mít možnost svobodné volby.

V případě povinného období žití a vystupování s neutrálním jménem, bylo v souvislosti se vzdáleností a blízkostí k trans osobám možné pozorovat rozdílnost ve vnímání tohoto období. Respondenti mající žádnou či zprostředkovanou zkušenost s trans lidmi měli za to, že je tohle období výhodné a nabízí trans osobám čas na rozmyšlenou, zároveň s možností si život v nové sociální roli vyzkoušet a případně se ve své genderové identitě utvrdit. Postoje těchto respondentů jsou pravděpodobně utvářeny na základě kognitivní složky, tedy názorů a úsudků.

Participantů disponujících větší mírou porozumění pocitům samotných trans jedinců skrze blízkou osobní zkušenost, a tudíž i s možnou zvýšenou mírou empatie, projevila nesouhlas a pohled na neutrální jméno jakožto na ponižující, či až „nehumánní.“ V jejich případě hraje velkou roli při utváření postojů složka afektivní – vzhledem k osobní zkušenosti jsou do jejich postojů promítány značné emoce.

4.1.2. Hormonální terapie

Hormonální terapie je jednou z nejdůležitějších částí procesu úřední změny – nebo jak by řekla respondentka Dana „korekce“ – pohlaví u nás. Tato část probíhá souběžně s Real Life Testem, tedy obdobím s neutrálním jménem. Jedná se o celoživotní proces nahrazující tělesné hormony opačného pohlaví, které je možné aplikovat intramuskulárně (tedy injekčně do svalů), perorálně ve formě tablet nebo také pomocí náplastí vypouštějících hormony do těla. Cílem hormonální terapie je „získání co největších změn sexuálních charakteristik druhého pohlaví,“ přičemž „je potřebná minimálně jednoroční doba podávání hormonů,“ abychom byli schopni posoudit její celkový vliv na danou osobu (Weiss a Procházka, In Fifková, 2008, s. 93).

V otázce hormonální terapie se postoje respondentů pohybují na škále na základě vnímání této terapie jako nutně povinné či jako samostatné volby jedince.

Hormonální terapie jako povinná či jako volba jedince

Vnímání hormonální terapie jako nutné a zároveň jako něčeho, bez čeho je tranzice nemožná, můžeme pozorovat u respondentek Petry a Jitky. Na nemožnost tranzice bez hormonální terapie je možné nazírat z pohledu lékařského, kdy je tato terapie podmínkou, a tudíž úřední změna pohlaví je bez ní skutečně nemožná; ale také z pohledu společenského, kdy můžeme hovořit o hormonální terapii jako o něčem, co je nezbytně nutné pro změnu jedincovy fyzické stránky natolik, že má možnost lépe splynout s většinovým (cisgender) obyvatelstvem – což je zejména z Jitčiny výpovědi patrné jako žádoucí.

V Jitčině případě jsou zdůrazněny oba tyto pohledy, kdy říká, že: „bez toho jako ta tranzice není úplně možná, (...) protože díky tomu vlastně člověk dokáže pak se přeměnit na to druhý pohlaví.“ Zároveň také zdůrazňuje společenský pohled, kdy: „asi by v tom byl trochu bordel, kdyby pak jako člověk nechtěl brát ty hormony, ale stejně se prohlašoval za opačný pohlaví, i když by vlastně vůbec tak jako žádným způsobem nepůsobil.“ Zde je možné pozorovat Jitčino přesvědčení, že by měl každý člověk alespoň do určité míry odpovídat stereotypnímu pojetí toho, jak by měl zástupce určitého pohlaví vypadat.

Petra se soustředí hlavně na pohled lékařů, kdy konstatuje, že: „evidentně to k tomu patří, protože ti lékaři to dělají a dělají to už nějakou dobu, takže asi to... asi to bez toho zřejmě nejde.“ Důležitá zde jsou slova „asi“ a „zřejmě“, naznačující možnou fluiditu jejího postoje, jenž lze tedy

vnímat – stejně jako respondenty – jako pohybující se na pomyslné škále, závisející na blízkosti jedince k tomuto tématu.

Vliv emocí na utváření postojů se potom i v otázce hormonální terapie projevuje zejména u respondentů řadících se k blízkosti až k intimní blízkosti vůči trans osobám. Častým jevem je empatie společně s poněkud liberálnějším postojem, kdy by měl každý člověk sám rozhodovat o svém těle, a zároveň mít možnost žít v jím preferované roli.

Jediným respondentem bez jakékoli předešlé zkušenosti s transsexualismem je Martin, který však i přes vzdálenost k této problematice vyjadřuje podobný postoj jako respondenti mající k trans lidem značně blíže. Martin, přestože je toho názoru, že by trans lidé měli hormonální terapii potřebovat, reflektuje fakt, že ne každá trans osoba si přeje tuto terapii podstoupit. V návaznosti na tuto skutečnost by nechal rozhodnutí o podstoupení hormonální terapie na každém jedinci zvlášť.

Obdobný postoj jako Martin sdílí i Lucie, která větou „Je to prostě každého tělo a každý si může se svým tělem dělat co chce“ vyjadřuje svůj nesouhlas s hormonální terapií jakožto s povinnou. Na druhou stranu si myslí, že 99% trans osob hormonální terapii vyhledává. Jako odůvodnění poskytuje přesvědčení, že „když se někdo cítí jako muž, tak (...) sám od sebe chce i jakoby jako ten muž vypadat.“ Tuto větu je možné interpretovat jako reflexi již zmíněných genderových stereotypů, jako tomu bylo i u Jitky.

Názor, že „o těchto věcech by měl rozhodovat ten dotyčný,“ líčí Tomáš. V hypotetické situaci, kdy by měl trans muže, který nepodstoupil hormonální terapii ani jiné další zákroky – a má tedy naprosto ženskou biologii – oslovovat a přistupovat k němu jako k muži, by Tomáš dle svých slov neměl s tímto oslovováním žádný problém. Tomášova reakce na tuto hypotetickou situaci odkrývá jeho vnímání genderu jako něčeho fluidního, bez předepsaných norem ohledně toho, jak by měl muž či žena vypadat.

V Danině případě je postoj k hormonální terapii poněkud rozporný a lze jej tedy (jako tomu bylo u Petry) vnímat jako pohyblivý, pružný. Říká, že by každý trans jedinec o této terapii měl rozhodovat sám za sebe, ale zároveň ji vnímá jako jedinou podmínku, kterou by zachovala při úřední změně pohlaví. Je tedy možné konstatovat, že i výrazná blízkost k transsexualismu v tomto případě neovlivňuje její postoj tak, aby byl stálý a jednoznačný.

V případě Jitky s Petrou jsme mohli rozlišit pohled z lékařského hlediska a naproti tomu z hlediska společenského, kdy v Jitčině případě je možné předpokládat, že fyzická podobnost tomu pohlaví, jakým se cítí trans jedinec být, je z jejího pohledu zásadní a žádoucí. Tato skutečnost naznačuje, že respondentka vnímá gender v binárních opozicích – tedy jako něco majícího dva odlišné protipóly, přičemž každý jedinec by svým vzezřením měl reprezentovat jeden z nich. Jde tedy o úhel pohledu ze společenského hlediska. Lékařské hledisko je výraznější u Petry, která zatímco reflektuje vliv hormonální terapie na fyzický vzhled trans osob, pokládá za důležité rozhodnutí lékařů, kteří hormonální terapii řadí mezi podmínky pro úřední změnu pohlaví. I přesto je však patrná fluidita jejího postoje a jeho možná změna.

Ostatní respondenti vnímají hormonální terapii jako volbu každého jedince zvlášť. To znamená, že mají tendenci reflektovat přání a potřeby samotných trans jedinců, kteří by podle nich tuto terapii měli potřebovat, či si ji ve většině případů sami přejí. Objevuje se také určitá míra vnímání genderu v binárních opozicích spolu se stereotypy týkajícími se vzhledu mužů a žen, jako tomu bylo i u Jitky. Postoj k genderu jakožto k něčemu fluidnímu potom zaujímá Tomáš, podle kterého není nutné, aby trans osoby fyzicky zapadaly do škatulky stereotypního muže či ženy, přičemž v žádném z případů nezpochybňuje jedincovu genderovou identitu.

4.1.3. Odborná lékařská komise a povinná sterilizace

Odborná lékařská komise je rozhodujícím orgánem pro schválení či zamítnutí operační změny pohlaví u trans osob, která následně vede i k schválení změny úřední. Je reprezentována zástupci sexuologů, právníků, psychiatrů a psychologů. (Fifková, In Fifková, 2008).

Po schválení operativní změny pohlaví odbornou komisí, je trans jedinec povinen podstoupit sterilizaci – tedy operativní zbavení reprodukčních schopností –, aby dosáhl úspěšné úřední změny pohlaví. Na tyto důležité aspekty pro změnu pohlaví a postoje participantů k nim, se podíváme v této kapitole.

Zde se postoje respondentů pohybují na škále mezi komisí a sterilizací jakožto „nutným zlem“ a „šíleností.“

Komise a sterilizace jako „nutné zlo“ či naopak „šílenost“

Někteří respondenti nad těmito aspekty příliš nepřemýšlejí a souhlasí s nimi na základě toho, že je to prostě a jednoduše vyžadováno státem. Tento pohled na věc můžeme pozorovat u Martina, kterému obě záležitosti přijdou v pořádku, protože „jestli chce být transsexuál,“ tak by s tím jedinec měl souhlasit. Mimo Martinův postoj k transsexualismu jako k volbě spíše než k něčemu vrozenému, můžeme v jeho případě pozorovat vnímání komise i sterilizace jako něčeho, co trans jedinec prostě a jednoduše musí vydržet.

V případě, že se s ohledem na odbornou komisi jedná pouze o formalitu, souhlasí s její existencí i Jitka. Sterilizaci vidí jako „jeden ze způsobů, aby se s tím úplně jako nečachovalo – že jeden měsíc seš muž, druhý žena. Aby v tom byl trošku pořádek.“ Jitka si není jistá, jestli se v případě transsexualismu jedná o něco vrozeného či získaného (například uvedla

traumata), což se projevuje i v této její výpovědi, která vykresluje trans osoby jako nestálé a měnící svou genderovou identitu jako počasí, přičemž sterilizaci vnímá jako něco, co jim v tom je schopno zabránit.

Z pohledu Lucie je komise vnímána jako „trošku nutné zlo,“ představující neutrální prvek, který může pomoci předejít omylu v případě, kdy se jedná pouze o nějakou fázi v životě člověka, který ve skutečnosti transsexuál není. Dodává však, plná empatie, že věří, „že je to určitě nepříjemné.“ Je možné, že při utváření tohoto postoje hrál tedy roli i kontakt s jejími trans spolužáky. Do sterilizace by podle ní neměl být nucen nikdo, kdo ji vyloženě nevyžaduje.

„Šílenost“ je slovo, které pro popsání existence odborných komisí a povinných sterilizací použil Tomáš: „Před komisi se chodí u maturity nebo u státnic.“ S ohledem na sterilizaci opakuje: „ať se každý sám rozhodne, co chce.“

Dana má díky své přítelkyni nejbližší zkušenost s odbornou komisí i sterilizací. Tato zkušenost je tedy přirozeně reflektována v jejích postojích k těmto podmínkám úřední změny pohlaví. O odborné komisi ví všechno, co vědět může, a přesto ji spolu s povinnou sterilizací označuje jako „zbytečnou blbost“ zasahující do osobního života trans osob.

Nerozhodnost, charakteristická pro Petru, může být ovlivněna právě jejím postavením na pomezí mezi vzdáleností a blízkostí k trans osobám. Zkušenost s transsexualismem má pouze zprostředkovanou a je si nejistá zejména u povinné sterilizace, kdy je schopná projevit značnou empatii a vztáhnout celou situaci sama na sebe: „Proč by mě, kdybych si chtěla nechat změnit pohlaví, měl někdo nutit ke kastraci.“ Tohle vžití se do situace trans osob je velmi důležité, jelikož značí vnímání trans jedinců jako někoho, kdo od cisgender osob není nijak zásadně odlišný. Hovoří však i o druhé straně mince, kdy se zamýšlí „jak by to vypadlo, když by se dívka chtěla nechat

předělat na chlapce a měla teda už mužské genitálie, nebyla vykastrovaná a měla potom tu možnost mít třeba rodinu.“ Zde se nabízí otázka, jakým způsobem by mohlo vůbec dojít k oplodnění osoby s mužskými genitáliemi. Tento výrok také naznačuje, že Petra vnímá muže výhradně jako někoho, kdo má mužský genitál. Přitom v dnešní době není výjimkou, když narazíme na (trans) muže s genitálem ženským.

Co se týče celkového vnímání a postojů participantů k úřední změně pohlaví, můžeme pozorovat jejich postoje na pomyslné názorové škále. Postoje se pohybují mezi protipóly, kdy na jedné straně je vnímání úřední změny pohlaví jakožto něčeho nezbytného, poskytujícího řád; a na straně druhé jako něčeho nepotřebného, co trans osobám jejich přeměnu pouze komplikuje.

4.2. Postoj k operativní změně pohlaví

Již jsme se podívali na postoje respondentů ke sterilizaci, která se samozřejmě řadí mezi operativní zákroky pro změnu pohlaví, avšak jelikož se jedná o podmínku pro úřední změnu pohlaví, zařadil jsem ji do předchozí kapitoly.

V této kapitole se budu zabývat postoji participantů k nepovinným a estetickým operativním zákrokům. Mezi tyto zákroky se řadí například plastická operace prsou (jejich zvětšení u MtF a odstranění u FtM), plastická operace genitálu, či estetické operace charakteristické zejména pro MtF osoby: laserové odstranění chloupků, feminizace tváře či fonochirurgické

zákroky⁴ (Paulis, In Fifková, 2008). Dále se také zaměřím na vnímání existence “typických“ trans osob z pohledu respondentů.

4.2.1. Plastické a jiné operace

Zde se podíváme na celkový postoj respondentů k operacím pro změnu pohlaví. Respondentům jsem prvně pokládal otázky ohledně jejich informovanosti – jestli vědí, o jaké operace se jedná –, a dále také hlavní otázku týkající se toho, jestli by tyto operace měl podstoupit každý trans jedinec povinně nebo by ta volba měla být na každém zvlášť. Postoje bylo možné identifikovat jako flexibilní, pohybující se mezi operacemi jakožto něčím, co by měl každý trans jedinec chtít; a něčím, co by měla být každého svobodná volba.

Měli by to chtít či každého svobodná volba

V některých případech je zastáván názor, že všechny trans osoby by měly chtít podstoupit veškeré dostupné operace. Řadí se sem postoje utvářené kognitivně na základě názorů a úvah, reflektující menší míru emoční stránky či empatie.

Tyto charakteristiky odpovídají Martinově výpovědi. Martin, bez jakékoli předešlé zkušenosti s transsexualismem, přemýšlí v jedné rovině a rozděluje trans osoby do dvou kategorií: na ty, kteří všechny operace podstoupit chtějí a tudíž jsou “pravými“ transsexuály; a na ty, kdo si svou genderovou identitu pravděpodobně vymýšlí, jelikož žádnou, či část operací, podstoupit nechtějí. Dle jeho slov, trans jedinec „pro to udělá maximum, pokud to opravdu chce.“ Zde se opět vracíme ke vnímání

⁴ Jedná se o chirurgii dodávající hlasu „ženštější zbarvení“ (Paulis, In Fifková, 2008, s. 121).

transsexualismu jako něčeho, co si daný člověk zvolí – a pokud nedojde do zdárného konce, který podle Martina představuje naprostá fyzická podobnost pohlaví, jakým se cítí být, tak v tom případě „si to asi vymýšlí.“ Na otázku, o jaké operace se podle něj jedná, vyčetl mimo hlavní a nejznámější operace genitálu a prsou, zejména ženské estetické operace jako je „zvětšení rtů, zadků.“

Postoje zbývajících respondentů by bylo možné označit jako utvářené afektivní složkou, jelikož vykazují určitou míru empatie. Jedná se o respondenty, kteří přišli do kontaktu s transsexualismem – ať už byl tento kontakt velmi blízký, či jen zprostředkovaný skrz třetí osobu. Čím bližší zkušenost s trans osobami respondent má, tím větší míru informovanosti vykazuje.

Jak tomu bylo již v předešlých kapitolách, i zde můžeme u Petry vidět striktní binaritu. Její flexibilní postoj je čitelný z tvrzení, že by si měl každý trans jedinec zvolit, chce-li tyto zákroky podstoupit, či nikoli, kdy však zároveň zmiňuje, že: když „to není operativně všechno dořešeno, tak v podstatě ten člověk ještě není úplně kompletně mužem nebo kompletně ženou.“ Její představa „kompletního“ muže či „kompletní“ ženy lze vykreslit jako osoba, která po fyzické stránce naprosto přesně odpovídá cisgender muži nebo ženě. Můžeme tedy předpokládat, že trans jedince, který se považuje a prezentuje jako muž, avšak nepodstoupil operaci genitálu, by Petra jako „kompletního“ muže nevnímala. Je otázkou, jestli by se Petřino vnímání mužství a ženství změnilo, pokud by přišla do blízkého osobního kontaktu s trans osobou, která tyto operace nepodstoupila.

Odlišný postoj k této situaci můžeme pozorovat u Tomáše, který má osobní zkušenost s transsexualismem ve formě kamaráda. Tomáš si je vědom, že „mohou existovat i lidé, kteří dokážou přijmout své tělo a budou se cítit dobře i bez zákroků“ a jak už zmiňoval v předešlé kapitole, neměl by

problém s vnímáním této osoby jako muže či ženy. Volba podstoupit operace by podle něj měla být na každém jedinci. I přes reflexi existence lidí, kteří jsou spokojeni se svým tělem a operace si nepřejí, si Tomáš myslí, že: „větší část by chtěla dosáhnout co největší množství (operací).“ Dovede si však představit, že v tom někomu zabrání zdravotní stav nebo strach z možných komplikací.

Bez předešlé bližší osobní zkušenosti s transsexualismem, avšak projevující v tomhle ohledu empatii, je respondentka Jitka, která ve spojitosti s operacemi říká: „To není jako nic, do čeho by se člověk měl nějak násilím tlačit.“ Volbu by tedy nechala na každém jedinci, avšak nesděluje, zda by někoho, kdo si operace nepodstoupí, dokázala vnímat jako muže či naopak jako ženu.

Lucie zde projevuje stejný empatický postoj jako u otázky povinné sterilizace: „Já si myslím, že by to mělo být jakoby na každém.“ K otázce ohledně její informovanosti, o jaké operace se jedná sděluje, že zná ty základní, ale nedokáže popsat, jak jsou tyto operace realizovány nebo jaké jsou jejich výsledky.

Situaci z pohledu žité zkušenosti s komplikacemi, které mohou po těchto zákrocích nastat, popisuje Dana, která obdobím operací a rekonvalescence prošla společně se svou přítelkyní. Je si vědoma, že existují lidé, kteří operace z jakýchkoli důvodů podstoupit nechtějí, čemuž se ona sama nediví a neodsuzuje to. Podstoupení těchto operací popisuje jako „obrovský riziko“ a „obrovský zásah do těla,“ kdy podle ní hraje velkou roli faktor strachu. U Dany můžeme pozorovat obrovskou empatii spojenou s její osobní zkušeností s těmito operacemi. I v jejím hlase byla stále znát bolest, kterou prožívala společně s její přítelkyní během tohoto období.

V kapitole Postoje k operativní změně pohlaví byl znát značný vliv osobní zkušenosti s transsexualismem na utváření postojů k této problematice. Martin, bez jakékoli zkušenosti, a tudíž vnímající transsexualismus jako něco získaného a volitelného, vidí jedinou cestu k uvěřitelnosti něčí genderové identity v tom, že se tento člověk rozhodne podstoupit všechny dostupné operace. Ostatní respondenti projevili v porovnání s ním znatelně více empatie – čím bližší zkušenost s transsexualismem, tím větší míru empatie bylo možné pozorovat.

4.2.2. “Typický” trans jedinec

Cílem kapitoly nesoucí název “Typický” trans jedinec je snaha interpretovat a popsat vnímání respondentů související s “typickým” vzhledem či chováním trans osob. Zajímá mě, zda sami respondenti souhlasí s existencí “typických” trans osob, či nikoliv.

Postoje v této kapitole se – jak napovídá již její úvod – pohybují mezi akceptací a odmítnutím stereotypů spojených s existencí “typických” trans lidí.

Existence “typických” trans osob

V této sekci si nelze nevděkovat vlivného efektu stereotypizace⁵, jenž byl zmíněn již v kapitole Chyby sociální percepce. Tento efekt je velmi výrazný v Martinově postoji k existenci “typického” trans jedince, kdy jej můžeme připsat Martinově vzdálenosti od trans osob, projevující se na základě jeho nulové zkušenosti s transsexualismem. Martin zmiňuje snahu projevovat se jako opačné pohlaví – tedy naplňovat vzorce chování připisované určitému pohlaví –, přičemž přirozenost (biologické pohlaví) podle něj nelze zapřít.

⁵ Klasifikace osob na základě předem určených kritérií, například na základě vzhledu či příslušnosti k určité sociální skupině.

Například v případě trans mužů popisuje kouření jako hlavní znak, kterým každý trans muž musí disponovat. Na trans muže se soustředí i při typizaci související se vzhledem trans osob: „ostříhá se na krátko a nosí tepláky.“

Tato chyba v sociální percepci se projevuje také v postoji Jitky, která se naopak zabývá popisem trans žen, kdy popisuje snahu „to vykompenzovat těma ženskėjma prvkama, který jako těm ženám odpovídaj prostě jako ještě přehnaněji: ladné pohyby a prostě ta gestikulace.“ „Typický“ vzhled potom podle ní závisí na věku, kdy trans jedinec tranzici započne – čím vyšší je věk dané osoby, tím více je dle jejího názoru viditelné, „že to není narozená žena.“ Za výrazný prvek „prozrazující“ biologické pohlaví trans žen považuje také hluboký hlas.

Kontrastně k Martinově a Jitčině úhlu pohledu, postoj Dany je zcela ovlivněn její intimní blízkostí k trans lidem. Tato respondentka odkrývá jiný pohled na danou problematiku, když popisuje například výkyvy nálad související s „druhou pubertou“ trans osob. Je u ní tedy možné sledovat zaměření se na žitou skutečnost trans osob, namísto stereotypních představ. Co se však týče „typického“ vzhledu či chování trans osob po tranzici, nemyslí si, že „typický“ trans jedinec v tomhle ohledu existuje.

Podobný postoj zaujímá i Petra, podle které zejména díky hormonální terapii „to nikdo určitě nepozná.“ Každého člověka považuje za individuální bytost s odlišnou osobností, a existenci „typických“ trans osob nepovažuje za reálnou.

Luciin rozporný postoj, kdy si nemyslí, že existuje něco jako „typický“ trans jedinec, ale zároveň reflektuje stereotypní „výrazné líčení“ trans žen a piercingy u trans mužů; můžeme vnímat jako ovlivněný její osobní zkušeností a také tím, čeho si „všimla na internetu.“

Obdobně, ani Tomáš nepředpokládá existenci „typického“ trans jedince, ale říká, že biologické pohlaví trans žen je poznat lépe, než jak je tomu v

případě trans mužů. Uvádí však, v souladu s jeho blízkostí a tudíž i otevřeností k transsexualismu, že „se transsexuálové chovají jak jim je to příjemné, a to je správně.“

Shrnutí kapitoly „Typický“ trans jedinec lze opět provést za pomoci škály možné blízkosti k trans osobám. Čím vzdálenější jsou respondenti k této problematice, tím menší míru empatie, a naopak větší podíl stereotypizace, je u nich možné identifikovat.

4.3. Diskuse

Ve výzkumu k této bakalářské práci jsem se snažil zjistit, jak vnímají a jaký postoj zauímají cisgender participanti k transsexualismu. Ve všech kapitolách interpretace dat bylo možné pozorovat pohyblivost postojů respondentů na spektru mezi obecně vyplývajícími protipóly – tedy mezi náhledy na tyto aspekty jako na legitimně povinné či naopak jako na samostatnou volbu každého jedince. Tato fluidita postojů závisela zejména na osobní zkušenosti respondentů s transsexualismem, která zase byla určujícím faktorem možné blízkosti respondentů k trans osobám. Postoje se tedy od této blízkosti značně odvíjejí, což však neznamená jejich strnulost na jednom místě spektra. I v případě, kdy má respondent velmi blízko k trans lidem, se mohou jeho postoje místy pohybovat na opačné straně škály, reprezentující povětšinou spíše postoje respondentů, kteří se vyznačují mírnou vzdáleností ve vztahu k trans osobám.

Pro postoje pohybuující se na škále mezi zprostředkovanou blízkostí a vzdáleností, je typické vnímání těchto aspektů jako něčeho, co by mělo být povinné – a to zejména při náhledu na gender v rámci binárních opozicí, kdy je podle respondentů jasně dáno, jak by měl vypadat muž a jak žena. Charakteristická pro tyto postoje je již zmíněná žádná či nepatrná a

zprostředkovaná osobní zkušenost s transsexualismem, na jejímž základě postrádají hlubší náhled do situace a pocitů trans osob a nejsou ve všech případech schopni se do nich vžít a přistupovat k tématu s empatickým cítěním. Chybí i větší informovanost, přičemž v některých případech respondent projevuje nezpochybnitelný nezájem o dané téma a cítí se pohodlně ve způsobu přemýšlení, který je typický pro jeho okolí.

Zde se nabízí otázka, zdali nelze postoje v tomto případě vnímat jako prostředek společenského přizpůsobení, kdy je právě odporem vůči jinakosti vynucován sociální řád určité sociální skupiny. Také je pozorovatelné přebírání postojů odpovídajících postojům sociální skupiny za účelem sociálního uznání, o kterém ve své práci mluví Urbanovská. Tyto postoje respondentů jsou zpravidla ovlivňovány kognitivními faktory, tedy názory a úvahami, jenž jedinec přebírá od členů sociální skupiny.

Postoje zaujímající pozice spíše mezi zprostředkovanou blízkostí až intimní blízkostí k trans lidem zase reflektují aspekty transsexualismu rozebírané v této práci jako aspekty, které by měly záviset na volbě každého jednotlivce. Můžeme zde pozorovat značnou míru empatie a vcítění, která je typická pro afektivní faktory utvářející postoje, a přímo ovlivněna blízkou osobní zkušeností s transsexualismem. Čím bližší a intimnější byla osobní zkušenost, tím větší míru empatie, společně s vnímáním genderu jakožto fluidního, bylo možné pozorovat. Respondenti vyjadřující tyto postoje se tedy povětšinou neřídí stereotypy o vzhledu mužů a žen, ale jsou otevřeni tomu vnímat jako muže například i někoho, kdo nepodstoupil operaci genitálu, který má tedy stále ženský.

Co se týče již existujících výzkumů na tohle téma, jejich výsledky jsou v souladu s mým výzkumem a tvrdí vliv osobní zkušenosti na utváření postojů vůči trans osobám, spolu s mírou informovanosti. Zpravidla se jedná

o tezi, že čím méně je daný jedinec na tohle téma informován a čím méně s ním přichází do blízkého kontaktu, tím nižší je míra porozumění a empatie, což může tvořit základ pro vytváření negativních postojů k trans lidem.

ZÁVĚR

Tématem této práce byla percepce a postoj k transsexualismu z pohledu cisgender participantů. Jejím cílem bylo popsat, jak lidé v české společnosti vnímají a jaký postoj zaujímají k transsexualismu a k jeho aspektům, majícím velký vliv na každodenní život trans osob. Konkrétně mě zajímala jejich percepce a postoj k úřední a operativní změně pohlaví, a také do jaké míry má na utváření těchto postojů vliv osobní zkušenost s transsexualismem.

Práce byla rozdělena na dvě části – teoretickou a empirickou. V teoretické části byly vysvětleny základní pojmy, klíčové pro pochopení a porozumění práci. Dále jsem se v ní také zabýval výzkumy na téma postojů k trans osobám a trans problematice v českém prostředí i ve světě. Empirická část poté byla postavena na kvalitativním výzkumu, ve snaze lépe a hlouběji porozumět postojům respondentů a možným vlivům na ně působícím. Jako hlavní metodu sběru dat jsem si zvolil polostrukturovaný rozhovor, který jsem vedl se všemi šesti respondenty vzhledem k pandemické situaci on-line skrze platformu Zoom. Analýza dat probíhala pomocí otevřeného kódování. Interpretace dat a výsledky výzkumu byly shrnuty samostatně v každé kapitole, přičemž jejich shrnutí spolu s odpovědí na výzkumnou otázku bylo možné nalézt v kapitole Diskuse.

Jako cíl této práce jsem si stanovil popsat, jak respondenti vnímají a jaký postoj zaujímají k transsexualismu a aspektům majícím velký vliv na každodenní život trans osob. K jeho naplnění došlo skrze zjištění, že vnímání a postoje participantů je možno interpretovat jako pohybující se na spektru mezi protipóly: nahlížení na tyto aspekty jako na správně povinné či naopak jako na samostatnou volbu každého jedince. Tyto postoje jsou nepochybně ovlivňovány mírou osobní zkušenosti participantů s trans osobami, která také sestavuje škálu tvořenou protipóly vzdálenosti a intimní blízkosti k trans osobám.

Samotný výzkum probíhal podle mých představ. Téma a jeho blízkost mi umožňovali ponořit se do výzkumu po celý čas jeho realizace. Největší potíže mi působila vzhledem k mé introvertní povaze značná nervozita během rozhovorů, kterou jsem se však snažil nedávat najevo a dostávat ji více a více pod kontrolu s každým dalším rozhovorem. Naopak bez větších potíží se obešlo kódování a interpretace dat, a to zejména díky předem připravené struktuře okruhů otázek k rozhovorům, na něž kódy přímo navazovaly. Co se týče nedostatků výzkumu, zcela jistě by bylo výhodnější mít vzhledem k výsledkům více respondentů. Avšak s ohledem na pandemickou situaci, jejíž příčinou byla realizace výzkumu výhradně skrze on-line platformy a sociální sítě, nebylo možné sehnat širší vzorek respondentů – zejména starší osoby, například v důchodovém věku.

Navázat na tento výzkum by bylo možné například detailnějším zaměřením se na jednu z jeho částí, či naopak jeho rozvinutím v podobě zkoumání postojů cisgender osob k dalším, jiným aspektům transsexualismu. Do budoucna bych tedy velmi rád viděl více výzkumů zabývajících se postoji lidí k transsexualismu a problematice s ním spojené, které mohou pomoci lépe pochopit motivace stojící za utvářením těchto postojů a následně nalézt cestu, jak těm negativním předcházet či je alespoň mírnit, čímž bychom také mohli předejít možné diskriminaci trans osob.

LITERATURA A ZDROJE

- Antoszewski, B., Kasielska, A., Jędrzejczak, M., & Kruk-Jeromin, J. (2007). Knowledge of and Attitude Toward Transsexualism Among College Students. *Sexuality and Disability*, 25(1), 29-35. Citováno 17. ledna 2022. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s11195-006-9029-1>.
- APA. (2021). *What is transgender?* Citováno 16. ledna. Dostupné z: <https://www.apa.org/topics/lgbtq/transgender#>.
- Barbir, L. A., Vandevender, A. W., & Cohn, T. J. (2017). Friendship, Attitudes, and Behavioral Intentions of Cisgender Heterosexuals toward Transgender Individuals. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, 21(2), 154-170. Citováno 17. ledna 2022. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/19359705.2016.1273157>.
- Beňová, K., Goga, S., Gjuričová, J. a kol. (2007). *Analýzy situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR*. Praha: Úřad vlády ČR.
- Bevan, T. (2017). *Being transgender: what you should know*. Kalifornie: Praeger.
- Doan, L., Quadlin, N., & Powell, B. (2019). Americans' Perceptions of Transgender People's Sex: Evidence from a National Survey Experiment. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*, 5, 1-15. Citováno 17. ledna 2022. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177%2F2378023119852015>.
- Fafejta, M. (2016). *Sexuální identita: sociální povaha přirozenosti*. Praha: Portál.
- Fifková, H. (2008). Základní etapy procesu přeměny pohlaví. In H. Fifková, P. Weiss, I. Procházka, P. Fiedemann, L. Jarolím, & V. Weiss, *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity* (s. 77-85). Praha: Grada.
- Hayes, N. (1998). *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál.
- Heath, R. (2021). *Attitudes towards transsexual and intersexed people*. Nový Jižní Wales: The University of Newcastle. Citováno 17. ledna 2022. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/350387571_Attitudes_to_transsexual_and_intersexed_people_1_Attitudes_Towards_Transsexual_and_Intersexed_People_An_International_Internet_Survey.

- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Chmelová, M. (2016). *Postoj společnosti k LGBT*. [Diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci]. Citováno 16. ledna 2022. Dostupné z: <https://theses.cz/id/74i4zh/19631842>.
- Jsmetransparent. (2021). *Kdo jsou trans* lidé*. Citováno 16. ledna. Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/kdo-jsme/>.
- Jurčík, O. (2017). *In-group stereotypy homosexuálních mužů*. [Diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci]. Citováno 22. února 2022. Dostupné z: <https://theses.cz/id/1xp2eh/20893830>.
- King, M. E., Winter, S., & Webster, B. (2009). Contact Reduces Transprejudice: A Study on Attitudes towards Transgenderism and Transgender Civil Rights in Hong Kong. *International Journal of Sexual Health* 21(1), 17-34. Citováno 17. ledna 2022. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/19317610802434609>.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- MKN-10. (2021). *Transsexualismus*. Citováno 16. ledna 2022. Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F64.0>.
- Nakonečný, M. (2020). *Sociální psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton.
- Oakley, A. (2000). *Pohlaví a společnost*. Praha: Portál.
- Oskamp, S. & Weasley Schultz, P. (2005). *Attitudes and opinions*. Londýn: Lawrence Erlbaum Associates.
- Paulis, P. (2008). Doplnkové chirurgické zákroky u MtF. In H. Fifková, P. Weiss, I. Procházka, P. Fiedemann, L. Jarolím, & V. Weiss, *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity* (s. 118-122). Praha: Grada.
- Procházka, I., & Weiss, P. (2008). Pohlavní identita. In H. Fifková, P. Weiss, I. Procházka, P. Fiedemann, L. Jarolím, & V. Weiss, *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity* (s. 13-19). Praha: Grada.

- Řiháček, T., Hytych, R. (2013). Metoda zakotvené teorie. In T. Řiháček, I. Čermák, & R. Hytych a kol., *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy* (s. 44-74). Brno: Masarykova univerzita.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky zakotvené teorie*. Boskovice: Nakladatelství Albert.
- Šeďová, K. (2007). Zakotvená teorie. In R. Švaříček & K. Šeďová a kol., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách* (s. 84-95). Praha: Portál.
- Teich, N. (2012). *Transgender 101*. New York: Columbia University Press.
Citováno 15. ledna 2022. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177%2F1468017312457954>.
- Turban, J. L., Winer, J., Boulware, S., VanDeusen, T., & Encandela, J. Knowledge and Attitudes toward Transgender Health. *Gender and Clinical Education*, 15(3), 203-207. Citováno 17. ledna 2022. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/tct.12738>.
- Urbanovská, E. (2019) *Sociální psychologie a psychologie zdraví*. Opava: Slezská univerzita, Fakulta veřejných politik.
- Výrost, J. (2008). *Sociální psychologie*. Praha: Grada.
- Weiss, V., & Procházka, I. (2008). Endokrinologické aspekty a hormonální léčba u transsexualismu. In H. Fifková, P. Weiss, I. Procházka, P. Fiedemann, L. Jarolím, & V. Weiss, *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity* (s. 93-100). Praha: Grada.